

ความหมายของคำว่า เทพ

เทวะ หรือ เทพ เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากธาตุ ทิว พระเมธังกรอธิบายว่า ธาตุ ทิว มีความหมายเหมือนกันกับ ธาตุ กิฬ แปลว่า เล่น ทานใดจำกัดความไว้ว่า หมายถึงการ เล่น เพลิดเพลินด้วยความสุขทั้ง 5 และคุณวิเศษทั้งหลายมีมานและอภิญญา เป็นต้น¹

โดยปกติเราเรียกผู้ที่บำเพ็ญกุศลจนได้ไปเกิดในเทวโลกว่า เทวคา ถ้าเป็นสตรีก็เรียกว่า เทพธิดา บาง อัสพร บาง เทพธัญญา บาง ส่วนผู้ที่บำเพ็ญกุศลในระดับสูงขึ้นไปจะได้ไปเกิดในพรหมโลกซึ่งสูงขึ้นไปจากเทวโลก เราเรียกท่านเหล่านั้นว่า พรหม

ในอุททกนิกาย จุฬนิเทศ กล่าวไว้ว่า เทวคา ได้แก่ผู้ที่เป็นที่นับถือ หรือสิ่งที่เป็นที่นับถือเป็นทักษิโธษของชนๆ กล่าวคือ ชนเหล่าใดนับถืออะไร เป็นทักษิโธษ สิ่งนั้นก็ เป็น เทวคารองชน เหล่านั้น ท่านแสดงตัวอย่างตามความเชื่อของชาวอินเดียนับถือในสมัยพุทธกาลไว้ 5 อย่างคือ

1. นักบวช นักพรต เช่น อาชีวก เป็นเทวคารองสาวกอาชีวก นิกรนต์ ชฎิล ปริพาชก คามส ก็เป็นเทวคารองสาวกนิกรนต์เป็นคนเหล่านั้นตามลำดับ
2. สัตว์เลี้ยง เช่น ช้าง เป็นเทวคารองพวกประพฤติพรตบุรุษชาวข่าง มา โค ไก่ เป็นต้น ก็เป็นเทวคารองพวกประพฤติพรตบุรุษสัตว์นั้นๆ

1. โลก.6.2

พระสิริมังคลาจารย์ อธิบายว่าคัมภีร์ สัททนีติปกรณ์ให้ ความหมายของธาตุ ทิว ไว้ 8 อย่างคือ 1 กิฬ โคนการ เล่น เพลิดเพลินด้วยความสุขทั้ง 5, 2 วิชิตสา โคนความหวังจะชนะข้าศึก, 3 พุยพหาร โคนการบอกสิ่งที่ควรและไม่ควรแก่ชาวโลก, 4 ชุติ โคนการ รุ่งเรืองควรรักษาแห่งสระและถ่าน, 5 ลุติ โคนการชมเชย, 6 กนุติ โคนความโกรธจะบูชา, 7 กติ โคนการไปสู่สุคติและนิพพาน, 8 สตุติ โคนความสามารถรู้วาระจิต

คุณ บาลี พุทธวิภังค, จักรวาลที่ป็นี่, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, แผนกวิชาภาษาตะวันออก, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) หน้า 313.

3. ขรรษชาติ เช่น ไท เป็นเทวดาของพวกประพตติพรคบุชาไฟ แกวมณี ทิศ พระจันทร์ พระอาทิตย์ ก็ เป็นเทวดาของพวกที่ประพตติพรคบุชาแกวมณี เป็นคน เหลลานั้นตามลำดับ

4. เทพชั้นต่ำ เช่น นาค เป็นเทวดาของพวกประพตติพรคบุชามาต ครุฑ ยักษ์ คนธรรพ์ ก็ เป็นเทวดาของพวกประพตติพรคบุชาครุฑ เป็นคน เหลลานั้นตามลำดับ

5. เทพชั้นสูง เช่น พระพรหม เป็นเทวดาของพวกประพตติพรคบุชาพระพรหม พระอินทร์ ก็ เป็นเทวดาของพวกประพตติพรคบุชาพระอินทร์ เป็นต้น

พระพุทธองค์ทรงสอนให้เด็ก เบญจ วงบุช เทพ เหลลานั้นแล้วกลับมาว่า เพื่อบุคคล บริจาค ะ และอุทิศส่วนกุศลไปให้ โค ไค ครองมุง วิถีการ อันจะในคำ เร็จประโยชน์ เสียก่อน ส่วนการ เปลี่ยนแปลงความ เชื่อถือ เป็น เรื่องของการแก้ไขทาง สติปัญญา ซึ่งประณีตยิ่งขึ้น โดย เฉพาะอย่าง บึงพวกที่มีถ้อย เทพประเภทที่ 1 แม้สาวกโจะ เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธองค์ก็มิไคทรงห้ามที่สาวกนั้นจะ พึงอุปถัมภ์บำรุง นักบวชนั้นต่อไป

ทางพุทธศาสนาถือว่า เทพ หรือ เทวดา เป็นคติหนึ่ง ซึ่งบุคคลจะ เข้าถึง ไคด้วยการบำ เพื่อบุศลมากบาง นอบนง ถ้าบำ เพื่อบุศลไไว้มากนักก็จักไคไปเกิดใน เทว โลก ถ้าบำ เพื่อบุศลมากขึ้นไปก็จักไคไปเกิดในพรหมโลก ถ้าไม่ไคบำ เพื่อบุศลไไว้เลยก็จัก ตกต่ำลงไป ในที่มนิคากล่าวว่า สรรพสัตว์ เมื่อตายไปแล้วยอมไปสูแคนหรือภาวะ 5 อย่าง คือ

1. นิริยะ ไคแคนรก (ซึ่ง เป็นแคนที่ปราศจากความสุข และถูกลงโทษนานาประการ)
2. ตีรจฉานโยนิ ไคแคนที่เนคตีรจฉาน
3. ปิตติวิสัย ไคแคนที่แคงแคง แปรค
4. มนุษย์ ไคแคนที่ความเป็นมนุษย์ในมนุษยโลก
5. เทพ ไคแคนที่ความเป็นเทวดา (คือ เกิด เป็นเทวดาหรือพรหมในเทวโลกและพรหมโลก)²

ตามนัยที่กล่าวนั้นแล้วนี้ จะเห็นไคว่า เทพ หรือ เทวดา ตามความหมาย ของพุทธศาสนา ต่างจากเทพหรือเทวดาตามความ เชื่อถือของ คนอื่น เกี่ยวในสมัยพุทธกาล มาก

1. ศ.จ. 30/120/45.

2. ที.ปา. 11/281/246, ม.ม. 12/170/148, อง.นวก. 23/272/450.

ประเภทของเทพ

พระเมธังกรกล่าวถึงประเภทของเทพว่า โดยชื่อแล้วเทพมีอยู่เพียงประเภทเดียวเพราะเรียกกันโดยทั่วไปว่า เทพ แต่การจัดประเภทตามที่อยู่จะมี 2 ก็คือ

1. กุμμเทพ ไกแกเทพที่สถิตอยู่ตามพื้นโลกและสิ่งที่อยู่เนื่องกับพื้นโลก เช่น คนไม้ กูเฮา ทะเล มหาสมุทร เป็นต้น
2. อกุμμเทพ ไกแกเทพที่มีสถิตอยู่ตามพื้นโลก กล่าวคือเทพที่อยู่ในเทวโลกและพรหมโลก

นอกจากนี้ท่านยังจัดประเภทของเทพตามคุณสมบัติ เป็น 3 พวกคือ

1. สมมติเทพ คือเทพโดยสมมติ เช่น พระราชา พระเทวี เป็นต้น
2. อูปัตติเทพ คือเทพโดยการอุบัติขึ้นเอง ไกแกเทพทั้งหลายในเทวโลกและพรหมโลกจึงเทพเหล่านี้จะเกิดขึ้นโดยกฤตกรรม
3. วิสุทธิตเทพ คือเทพโดยความบริสุทธิ์ ไกแกพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้าและพระอรหันตสาวกทั้งปวง¹

การแบ่งเทพออกเป็น 3 ประเภทตามที่กล่าวมาี้ พระเมธังกรดำเนินการตามแนวแห่งพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น เกี่ยววักกัมมกัมมที่อธิบายเกี่ยวกับสวรรค์หรือนรกเล่มอื่นๆ²

1. โลก .6.3-4.

สังยุตตนิกายกล่าวถึงกุμμ เทพซึ่ง เขามาหาจักรกฤตพทีว่ามี 6 ประเภท คือ อารามเทวคา (เทวคาที่อยู่ตามสวนดอกไม้และนลไม) วนเทวคา (เทวคาที่อยู่ตามป่า รุกข เทวคา (เทวคาที่อยู่ตามต้นไม้ต่างๆไป) โอสถี เทวคา (เทวคาที่อยู่ตามต้นไม้ที่เป็นยา) คิลิ เทวคา (เทวคาที่อยู่ตามถนถยาและ ถนาลย์) วนปปีติ เทวคา (เทวคาที่อยู่ตามต้นไม้ เจ้าป่าคือต้นไม้ที่มีนลแต่ไม่มีดอก เช่น คนโพธิ เป็นต้น)

ล.สท. 18/583/332.

2. ชุ.จุ. 30/654/312, ชุพทก.อ.135.

เทวโลก หรือ ฉนวนาวจรสวรรค์

สวรรค์หรือเทวโลก เป็นโลกหนึ่งซึ่งเป็นแดนสำหรับผู้ที่บำเพ็ญกุศลไว้ จะพึงได้ไปอุบัติ เทพหรือเทวดาที่อยู่ในเทวโลกล้วนเป็นอุปบัติเทพทั้งสิ้น เทพเหล่านั้นพออุบัติก็จะมีร่างกายใหญ่โต เป็นหนุ่ม เป็นสาวทันที และคงสภาพอยู่อย่างนั้นจนกว่าจะจุติ

พระเมธังกร กล่าววาทะวาทะว่า เทวโลกประกอบด้วยสวรรค์ 6 ชั้น เรียงลำดับจากชั้นต่ำขึ้นไปถึงชั้นสูงมีดังนี้

1. สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา มีท้าวหาราชทั้ง 4 เป็นใหญ่ ¹
2. สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีท้าวสักกะเป็นเทวราช
3. สวรรค์ชั้นยามา มีท้าวสุยามะเป็นเทวราช
4. สวรรค์ชั้นคุสิต มีท้าวสันคุสิตเป็นเทวราช
5. สวรรค์ชั้นนิมมานรดี มีท้าวสุนิมมะเป็นเทวราช
6. สวรรค์ชั้นวสวัตถี มีท้าววสวัตถีเป็นเทวราช ²

พระเมธังกรมีใคอธิบายว่าสวรรค์แต่ละชั้นหมายความว่าอย่างไร แม้แต่สวรรค์ชั้นที่ 6 ท่านก็เรียกชื่อต่างไปจากที่เรียกกันอยู่โดยทั่วไปว่า ปรมินมิตวสวัตถี เรื่องสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนี้ตามที่ปรากฏในสังยุตตนิกาย ³ก็ไม่ปรากฏคำอธิบายเช่นกัน แต่ในคัมภีร์รุ่นหลังจะมีคำอธิบายที่ละเอียดขึ้น เช่น อธิบายว่า

จาตุมหาราชิกา ก็คือสวรรค์ที่ท้าวหาราชทั้ง 4 หรือ ท้าวจตุโลกบาลปกครอง ได้แก่ ท้าวธรรมา ปกครองเทพและคนนรพที่อยู่ทางทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ ปกครองเทพและกุมภีที่อยู่ทางทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ ปกครองเทพและมนุษย์ที่อยู่ทางทิศตะวันตก ท้าวอสูร หรือ ท้าวเวสวัณ ปกครองเทพและยักษ์ที่อยู่ทางทิศเหนือ

ดาวดึงส์ คือแดนที่อยู่แห่งเทพ 33 มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์เป็นใหญ่
ยามา คือแดนที่อยู่แห่งเทพผู้ปราศจากทุกข์ มีท้าวสุยามะเป็นใหญ่

1. คุณานะของท้าวสักกะในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ประกอบด้วย หน้า 25
2. โลก.6.9

ไตรภูมิพระร่วง กล่าวถึงสวรรค์ชั้นต่างๆในหลายๆแห่งโดยละเอียด ผู้วิจัยได้สรุปมากล่าวไว้ในภาคผนวกด้วย

ดู ภาคผนวกวิทยานิพนธ์นี้ หน้า 150-157.

กุสิต คือแดนที่อยู่แห่ง เทพอุ้มอัมควยสิริสมบัติของตนเอง มีท้าวสันกุสิตเป็นใหญ่ ถือกันว่า เป็นที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะมาตรัส

นิมมานรดี คือแดนที่อยู่แห่ง เทพผู้มีความยินดีในการ เนมมิต มีท้าวสุนิมมิตเป็นใหญ่ ถือกันว่า เทพชั้นนี้ปรารถนาสิ่งใดยอม เนมมิตไ้เอง

ปรณิมมิตวสวัตถิ์ คือแดนที่อยู่แห่ง เทพผู้เสวยทิพย์สมบัติที่เทพเหล่าอื่น เนมมิตให้ (คือมีเทพรับใช้โดยเฉพาะ) มีท้าววสวัตถิ์เป็นใหญ่

ในบรรดาสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนี้ พระเมตังกรให้คำอธิบายเกี่ยวกับสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นยามา และชั้นนิมมานรดีน้อยมาก ท่านกล่าวถึงท้าวหาราชทั้ง 4 แต่เพียงว่า เมื่อรุกขเทวดาบางพวกหนึ่งมีวิมานอยู่ตามกิ่งไม้ เคี้ยวครอนเพราะ วิมานหลาย เนื่องจากกิ่งไม้หักจะต้องไปหลอหรือที่อยู่ใหม่จากท้าวหาราชทั้ง 4 หน้าที่อีกอย่างหนึ่งของท้าวหาราชทั้ง 4 คือจะต้องเรา เฝ้าถวายรายงานความเคลื่อนไหวของมนุษย์ในมนุษยโลก ว่ามีการบำเพ็ญบุญหรือทำบาปอย่างไรบ้าง คง เนื่องจากการเที่ยวสอดส่องและบันทึกเรื่องราวการทำบุญทำบาปของมนุษย์นั่นเองจึงมีการเรียกท้าวหาราชทั้ง 4 อีกชื่อหนึ่งว่า ท้าวจุลโลกบาล ส่วนสวรรค์ชั้นยามาและนิมมานรดีท่านกล่าวถึงแต่เพียงสั้นๆว่า สวรรค์ทั้งสองชั้นนี้มีทิพย์สุคนธ์สมบัติครบถ้วน เช่นเดียวกับสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่มีความละเอียดประณีตยิ่งในตามลำดับ ²

ดาวดึงส์ กุสิต และ วสวัตถิ์

ดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่ 3 ในเทวโลก พระเมตังกรกล่าวว่า ท้าวสักกะโคเป็นใหญ่ เป็นเทวราชในสวรรค์ชั้นนี้ และโคเน้นอีกว่า ท้าวสักกะโคเป็นใหญ่ในสวรรค์ถึง 2 ชั้น คือ ชั้นจาตุมหาราชิกาและดาวดึงส์ ความเป็นใหญ่ ที่มีอยู่ใน สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ก็คือ ในบรรดาเทพผู้ใหญ่อันทั้ง 33 องค์นั้นพระองค์เป็นประธานในการปกครองตลอดจนในการประชุมทุกครั้งในเทวสภาชื่อสุภรรมาและในวาระนั้นก็จะทรงรับรายงานเรื่องราวต่างๆจากท้าวหาราชทั้ง 4 ทุกครั้งที่มีการประชุม ด้วยเหตุนี้เองพระเมตังกรจึงกล่าวว่า ท้าวสักกะโคเป็นใหญ่ในเทวโลกถึง 2 ชั้น ³

1. สงฺกท. 25 .

2. โลก.6.18, 175-180.

3. โลก.6.12.

เป็นที่ทราบกันดีว่าท้าวสีกกะ เป็น เทวดาที่ไม่พอใจในการมา เพ็ญศุลมาก
ไม่ว่าในชาติอดีตหรือเมื่อไป เกิดเป็น เทวดาแล้วก็ตาม พระเมธีจึงมีใคพร รมณาไว้
ว่าท้าวสีกกะมา เพ็ญศุล วด่างไรบ้าง แต่สังยุตตนิคายกล่าววว่า เมื่อครั้ง เป็นมณุษย์
ท้าวเชอโคมมา เพ็ญธรรม เรียกวว่า วัตรบท 7 ประการคือ

1. เลี้ยงกบิการวการว
2. ประพทอิถอนนอมกอนุใหญ่ในกระกุก
3. พุกจาอนนชวน
4. ไมกลาววาวาสอเสียด
5. กลาวแกก่าสัจย
6. มีใจก่าจักความตระหนี่
7. ระงับความโกรธไว้ได้

เรื่องราวของท้าวสีกกะที่ เกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้าหรือพระพุทธรกาศนา
มีปรากฏออบทั่วไปในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เช่น ที่ขนิคายกล่าววว่าครั้งหนึ่งพระองค
โคเขาเผ่าพระพุทธรเจ้าที่ถ้ำเวทียบรรพคโคยการนำของ เทพคนธรรพชื้อปัญจสิขะ เมื่อ
โคทลตามปัญหากางจางเขาใจและโคยบรรลุโสคากันแล้วจึงตอบแทนปัญจสิขะโคยทรง
ยกยองใจออยู่ในฐานะแห่งบิคา หลังจากนั้นโคตรัสอูทานขึ้น 3 ครั้ง วา

"นโม กสุส ภกวโค อรทโค สมนาสมพุทธรสุส

นโม กสุส ภกวโค อรทโค สมนาสมพุทธรสุส

นโม กสุส ภกวโค อรทโค สมนาสมพุทธรสุส " 2

(ขอความนอบนอม จึงมีแกพระอนุทรงพระภากเจาญ เป็นอรหันคครัสสุเองโคยชอบพระองค
นั้น)

1. ส.ส. 15/914/321, 15/906/318.

2. ที.ม. 10/271/255-256.

พระเมธีงกรกถาวา โวโนปริ เจตน์วิภาวช เลขานุของท้าวสักกะจึงมีสมบัติ
เหล่านี้เกิดขึ้น คือ

1. ปราสาท เวชยันต์อันสวยงามมีความสูง 1,000 โยชน์
2. เทวสภาชื่อสุธรรมา มีปริมาตร 700 โยชน์
3. รถทรง ชื่อเวชยันต์ สูงใหญ่ 150 โยชน์
4. ข้างทรง ชื่อเอราวัณ สูงใหญ่ 150 โยชน์
5. นครซึ่งมีความกว้าง 10,000 โยชน์ มีกำแพงแก้ว 7 ประการล้อมรอบ
6. อุทยาน 4 แห่งคือ นันทวัน มิศวัน จิตรลดาวัน และปารุสวัน
7. สระโบกขรณีชื่อสุคันหา เป็นที่น้ำรื่นรมย์ยิ่งนัก
8. นางอัปสร 2 โกลกักริ่งซึ่งมีนางสุชากา เป็นหัวหน้า เป็นบริวาร¹

อนึ่งท้าวสักกะตามความเชื่อในทางพุทธศาสนาจัดว่า เป็นเทพตัวอย่าง
ในทางที่ดี มีความประพฤติเรียบร้อยและมีสมญานามมากมาย สันยุดตนิภายกถาวถึง
เรื่องนี้ไว้ว่ามี 7 ชื่อคือ

1. สักกะ เพราะพระองค์บริจาคนกขัตติยธรรม เคารพ
2. มชวา เพราะพระองค์เคยเกิดเป็นมนุษย์ชื่อ มชะ
3. ปุรินททะ เพราะพระองค์บริจาคนกขัตติยธรรมแก่คนทั้งหลายในเมือง
4. วาสวะ เพราะพระองค์ให้ที่พักอาศัยแก่คนทั่วไป
5. สหัสสเนตตะ หรือ สหสนันน์ เพราะพระองค์สามารถเห็นเหตุการณ์นับพัน เรื่อง
ภายใน เวลาเพียงครู่เดียว
6. สุขามที เพราะพระองค์มีอสุภกัญญาชื่อสุชากา เป็นมเหสี
7. เทวานมินทะ เพราะพระองค์เป็นใหญ่กว่าเทพทั้งหลายในกาลถึง²

1. โลก.6.13-18.

เรื่องทิพยสมบัติในกาลถึง สักตามที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงละ ละเอียดมาก
ผู้วิจัยได้สรุปมากถาวา โวโนภาคผนวก

ดู ภาคผนวกวิทยานิพนธ์นี้ หน้า 152-153.

2. ส.ส.15/913/320-321.

บารมี 10 อย่างที่จะตองบำเพ็ญเป็น 3 ระดับดังกล่าว ได้แก่

1. ทาน (การให้, การบริจาค)
2. ศีล (การประพฤติดีงามตามระเบียบวินัย)
3. เนกขัมมะ (การออกบวช)
4. ปัญญา (รู้ เข้าใจในสภาวะที่จริงของทุกสิ่ง)
5. วิริยะ (ความเพียร)
6. ขันติ (ความอดทน)
7. สัจจะ (ความสัตย์จริง)
8. อหิงสา (ตั้งใจเกิด เดี่ยวแล้วทำตามนั้น)
9. เมตตา (ความรักใคร่)
10. อุเบกขา (การวางใจเป็นกลาง) ¹

เราไม่อาจทราบได้ว่า พระเมตไตยโพธิสัตว์ใดทรงบำเพ็ญบารมีชนิดใด ได้เต็มบริบูรณ์ในพระชาติใดบ้าง แต่พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย (พระพุทธโลกม) ใดทรง บำเพ็ญบารมีทั้ง 10 อย่างนี้เต็มบริบูรณ์เป็นบารมี 30 ในพระชาติต่างๆ 10 พระชาติซึ่ง พุทธศาสนิกชนชาวไทยเรียกกันโดยทั่วไปว่า พระเจ้า 10 ชาติ คือ

1. พระเทมีย์ - เนกขัมมะ
2. พระมหาชนก - วิริยะ
3. พระสุวรรณสาม - เมตตา
4. พระเนมิราช - อหิงสา
5. พระมหิสส - ปัญญา
6. พระภูริทัต - ศีล
7. พระจันทกุมาร - ขันติ
8. พระนารท - อุเบกขา
9. พระวิรุ - สัจจะ
10. พระเวสสันดร - ทาน ²

ตามนัยนี้ บารมี 10 เรียงตามลำดับแห่งพระชาติที่ทรงบำเพ็ญได้ครบบริบูรณ์ก่อนสุดไป หานหลังสุดโดยคำเป็นตามลำดับแห่ง ทศชาติ

อนึ่ง ในมิลินทพจนานุกรมกล่าวว่า พระเมตไตยโพธิสัตว์และพระโพธิสัตว์อื่น ๆ ของคัมภีร์ เมื่อสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตนั้นยอมพิจารณาเลือกองค์ประกอบ 8 อย่าง เพื่อ จุติมาตรัสรู้คือ ทรงเลือก กาล ทวีป ประเทศ ตระกูล พระชนนี อายุ เกื้อหนุน และ เนกขัมมะ การเลือกองค์ประกอบ 8 อย่างนี้เรียกว่า มหาวิโลกณะ ความประพฤติเช่นนี้ถือ ว่าเป็นการปฏิบัติตามปกติของพระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ ³

1. ช. พุท. 33/1/414.

2. ช. จริยา. 33/36/596.

3. มิลินทพจนานุกรม (โพธิสัตว์-มุตตาปุตทา) (พระนคร, มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2466), หน้า 272.

สวรรคชั้นที่ 6 พระเมธังกร เรียกว่า วสวัตคี ซึ่งเป็นชื่อที่แตกต่างจากที่เรียกกันในคัมภีร์อื่น ดังกล่าวแล้ว ตอนคนรองปริเฉทนี้ท่านกล่าวแต่เพียงว่ามีท้าววสวัตคีเป็นเทวราช แต่ในตอนท้ายปริเฉทเกี่ยวกับท่านพรธมาเพิ่มเติมว่า สวรรคชั้นนี้มีเทวราชอยู่ 2 องค์ องค์หนึ่งเป็นเทพสัมมาทิฐิ นามว่า วสวัตคี เทพองค์นี้มีจิตวามเลื่อมใสศรัทธาและสัมมาคารวะต่อพระพุทธเจ้า ส่วนอีกองค์หนึ่งเป็นเทพมิจนาทิฐิ มีใจอิจฉาริษยา เมื่อครั้งพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อตรัสรู้ประทับอยู่ที่ โขมบัลลังก์ เทพองค์นี้คิดจะประทุษร้ายจึงเนรมิตคนใหม่ 1,000 หัตถ์ ถัดจากอุษนิคตางๆขึ้นทรงช้างคิริเมษละขึงสูงใหญ่ 150 โยชน์ กรีทาพลเขารุมล้อมพระพุทธองค์ด้วยความประสงกราบ แต่ก็พ่ายแพกลับไปสู่ที่อยู่ของคนด้วยความเสียใจ¹

เทพมิจนาทิฐิตามที่พระเมธังกรกล่าวถึงนี้มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง และเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์หลายครั้ง เช่น ในที่มิกายโคกกล่าวไว้ว่า เมื่อเทพ พรหม และทูตบริวารทั้งหลายมาประชุมกันต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า พญามารและเสนามารก็มาคอย พอเสนามารกล่าวเปรียบขึ้นมาว่า ท่านจงดูความโง่เขลาของพวกเจ้าตึกเถิด เพียงเท่านั้นเองพญามารก็สั่งให้เสนามารทั้งหลายเรารังควานทูตบริวารทั้งที่ตนเองก็แสดงอุทวิต่าง ๆ ใหม่มากแล้ว แต่ทูตบริวารทั้งหลายไม่สะทกสะท้าน พญามารโกรธจนกระทั่งอยู่ที่นั่นต่อไปอีกไม่ได้อีก กอนกลับไปโคสดึกว่า "พระสาวกของพระองค์ทั้งมวลมีชัยชนะในสงครามแล้ว มียศปรากฏในที่ประชุม บรรเทียงอยู่พร้อมกับพระอรหันต์ทั้งหลายผู้เกิดมาในพระพุทธศาสนา"²

อนึ่ง เมื่อครั้งพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ป่าवालเจดีย์ พญามารได้เข้าไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ปรินิพพานเสีย เพราะเหมาะแก่กาลเวลาแล้ว ในที่สุดพระพุทธองค์ตรัสว่า "คุณพญามาร ท่านจงอดใจรอเถิด นับแต่นี้ไปอีก 3 เดือน ตถาคตจักปรินิ -

1. โลก.6.155-159.

2. ที.ม.10/246/234.

นิพพาน" ครั้นแล้วพระองค์ก็ปลงอาชญาสังหาร ณ ที่นั้น พระอานนททราข เรื่องนี้เราจึงพูด
ขอโทษพระพุทฺธองค์ทรงดำรงพระชนมอยู่ต่อไปอีกตลอดกาลไป เพราะพระพุทฺธองค์
ทรงปลงอาชญาสังหาร เรียบร้อยแล้ว¹

คัมภีร์ วิสุทฺธิมรรค กล่าวถึง เทพองค์หนึ่ง เรียกว่า เทวบุตรคมาร เป็นเทพ
ผู้ยิ่งใหญ่อยู่ในภพามาวจรสวรรค์ชั้นสูงสุด คืออบันตาวาง เหนือวรุโณกคโล ภูมิไหลวงพนจาก
แดนอำนาจครอบงำรองตน โดยการชักในทวงพะวงอยู่ในภพมัจจุณไมหฺวญออกไปว่า เพื่
ความดีที่ยิ่งใหญ่ได้² เราใจว่า เทวบุตรคมารตามที่กล่าวนี้ เป็นองค์เดียวกับ เทพมิจจา
หฺริฐิตามที่พระ เมธังกรกล่าวถึง

- 1. ที.ม.10/102/112/-114.
- 2. วิสุทฺธิ.1/270.

ไตรภูมิพระร่วงกล่าวว่า สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีถูกแบ่งออกเป็น 2 แคน ด้วย
อำนาจแห่งบุญกรรม ฝ่ายหนึ่ง เป็นเทพคัมมาหฺริฐิตี มีท้าววสวัตตี เป็นเทวราช อีกฝ่ายหนึ่ง
เป็นเทพมิจจาหฺริฐิตีมีพระยามาราวีราช เป็นผู้ปกครอง ครึ่งหนึ่ง เทพองค์นี้เคยยกทัพเข้ารุม
ล้อมพระพุทฺธองค์ซึ่งประทับอยู่ที่โคณฑนโพธิ์ แต่ทัพพ่ายแพ้แก่พระองค์ไป เทพทั้ง 2 ฝ่ายนี้
ต่างก็ เป็นใหญ่ในแดนของตน ไม่นับแก่กันและกัน

ดู ลีโท, พระยา, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ, ศิลปายรรชการ, 2504), หน้า 232.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เทพกัญญา หรือ เทพวิดา

เทวโลก เป็นแดนที่บุคคลผู้บำเพ็ญกุศลสามารถไปเกิดได้ทั้งบุรุษและสตรี ถ้าเป็นบุรุษก็เกิดเป็น เทพบุตร หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า เทวดา ถ้าเป็นสตรีก็เกิดเป็น เทพกัญญา หรือ เทพวิดา เมื่อกล่าวถึงสตรีที่ไปเกิดในเทวโลกพระเมฆังกรโองคำว่า อจฺจรา บาง ปริจฺจาริกา บาง อิถฺถิ บาง โอรุมา บาง ท่านกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

- เทพกัญญาที่เป็นนางบำเรอจะ เกิดเหมือนแทนมรรทมของ เทวดานั้นๆ
- เทพกัญญาที่มีหน้าที่แต่งองค์ เป็นคนจะ เกิดที่ร่างๆแทนมรรทมของ เทวดานั้นๆ
- เทพกัญญาที่มีหน้าที่รับใช้จะ เกิดภายในวิมานของ เทวดานั้นๆ
- เทพกัญญาที่เป็นบริวารจะ เกิดในที่ใกล้ๆกับ วิมานของ เทวดานั้นๆ¹

ตามนัยนี้จะเห็นได้ว่า สตรีที่บำเพ็ญกุศลจนได้ไปเกิดในเทวโลกนั้น ก็ยังคงถือเพศเป็นสตรีอยู่เช่นเดิม ถ้าบำเพ็ญกุศลไม่มากนักได้ไปเกิดเป็น เทพกัญญาที่มีหน้าที่เป็นนางบำเรอ รับใช้ หรือแต่งองค์ให้ เทวดาหรือเทพบุตรองค์ใดองค์หนึ่งก็เป็นอันหมดปัญหา เพราะไม่มีเรื่องยุ่งยาก แต่เทพกัญญาที่เป็นบริวารนั้นบางทีก็มีปัญหาที่เกี่ยวกับตัวนาง เกิดขึ้นเนื่องจากเทพบุตร 2 องค์แย่งกรรมสิทธิ์ในการที่จะไคนางไปเป็นบริวาร จนกระทั่งเกิดการทะเลาะกันขึ้น ในพระเถลิงนี้พระเมฆังกรกล่าววาทว่า" ท้าวสักกะจะเป็นผู้ตัดสินโดยยึดหลักดังนี้ คือ

1. ถ้านาง เกิดพร้อมทั้งมีวิมานเป็นของตนเอง ณ ที่ใกล้แดนของ เทพใดก็ให้เทพนั้นได้รับนางไปเป็นบริวาร
2. ถ้าตัดสินตามเกณฑ์ในข้อ 1 ไม่ได้ก็ให้หลักวินิจฉัยว่า เวลาที่นางเกิดนั้น นางไต่หน้าไปมองดูวิมานของ เทพใดหรือไม่ ถ้านางหันหน้าไปมองดูวิมานของ เทพใดก็ให้เทพนั้นได้รับนางไปเป็นบริวาร
3. ถ้าตัดสินตามเกณฑ์ที่กำหนดใน 2 ร่องคนไม่ได้ ท้าวสักกะก็จะรับนางไปเป็นบริวารของพระองค์เสียเอง จะไม่ประทานให้แก่เทพใด ทั้งนี้ก็เพราะถือว่า เป็นวิธีระงับการทะเลาะของ เทพทั้งสองนั้น"²

เป็นที่น่าสังเกตุว่า ตามนัยที่พระเมฆังกรกล่าวมานี้ สตรีทุกคนที่ไปเกิดในเทวโลกจะต้องเป็น เทพกัญญาผู้มีหน้าที่คอย เทพบุตรหรือ เทวดา เฉพาะองค์ๆตลอดไป แม้จะมีศักดิ์ใหญ่มีวิมานของตน เป็นอิสระก็ตาม อย่างน้อยก็ต้องเป็นบริวารของท้าวสักกะ

1. โลก.6.161-162.
 2. โลก.6.163-167.

เทพกัญญาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นอื่นๆก็คง เป็นเช่นเดียวกัน เพราะถือว่าสวรรค์ทั้ง 6 ชั้นนี้เป็น
แดนกามาาวร เทพบุตรและเทพธิดาทั้งหลายยัง เกี่ยวข้องอยู่กับกามคุณ¹

อย่างไรก็ตาม สตรีที่บำเพ็ญกุศลมากและได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
เป็นเทพกัญญาที่มีอำนาจมากนั้น ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าจะต้อง เป็นบริวารของท้าวสักกะเสมอ
ไป เช่นในอุททกนิยายได้กล่าวถึง สุนันทาเทพกัญญาว่า นาง เป็นผู้มีวิมานเป็นอิสระ รุ่ง
เรืองด้วยรักมี มากไปดวยบริวาร เมื่อนางไปเที่ยวสวนจิตรลดาวันท้าวสักกะพบ นางนึกว่า
มีเหตุอัศจรรย์จึงตรัสถามถึงกุศลกรรม นางได้ทูลว่า เมื่อก่อนนางเป็นธิดาช่างในกรุง
ราชคฤห์ได้ให้ทานทำการสักการะบูชาภิกษุ 5 เจริญภาวนาจนได้บรรลุโศคาบันนั้น จาก
นั้นได้ตั้งใจบำเพ็ญ เพื่อจะได้บรรลุสัทธาคามิ แต่ชีวิตสั้นพลันมรณะเสียก่อน และได้มาเกิด
ในดาวดึงส์สวรรค์อัน เป็นแดนของพระองค์ เมื่อนางทูลดังนี้แล้วท้าวสักกะก็ได้แสดงความพอ
พระทัยและตรัสสรร เสริญนางและอำนาจแห่งกุศลกรรมที่บำเพ็ญในพุทธศาสนา²

๑. พระสิริมังคลาจารย์กล่าวว่า "เทพในกามาาวรสวรรค์ย่อม เสพเมถุนธรรมเป็นคู่ๆเช่น
เดียวกับมนุษย์ คือ เทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาและชั้นดาวดึงส์ เสพเมถุนธรรมโดย
การอยู่รวมกันเป็นคู่ๆ เทพในสวรรค์ชั้นยามา เสพเมถุนธรรมด้วยการสวมกอดกันและกัน
เทพในสวรรค์ชั้นกุสิลา เสพเมถุนธรรมด้วยอาการ เพียงสักว่าจับตอกันด้วยมือ เทพในสวรรค์
ชั้นนิมมานรดี เสพเมถุนธรรมด้วยอาการ เพียงสักว่ายืมไม้ให้กัน เทพในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวส-
วัตดี เสพเมถุนธรรมด้วยอาการ เพียงสักว่าจ้องมองกันและกัน"

ดู ภาตี พุทธรักษา, จักรวาลทิพย์, (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาละ-
ตินออก, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) หน้า 369.

๒. ร. วิมาน. 26/38/66.

เทพธิดาพหุโลก และ เทพธิดาพหุโลก

การบำเพ็ญกุศลของบุคคลทั้งหลายย่อมมีความมากมาย หยิบและละเอียดยกต่างกัน ดังนั้น เมื่อไปเกิดในสวรรค์ก็ย่อมได้รับผลต่างกัน ถ้าบำเพ็ญกุศลไว้มากก็จะได้เป็นเทพที่มีบุญมาก มีฤทธิ์มาก อายุก็ยืนอยู่ในสวรรค์ชั้นต่างๆ ใคนาน ถ้าบำเพ็ญกุศลไว้น้อยก็จะเป็นเทพที่มีบุญน้อย มีศักดิ์น้อย มีฤทธิ์น้อย แม้จะมีทิพยสมบัติมากก็ไม่อาจเสวยใคนาน จำต้องจุติกลางคืน กล่าวคืออยู่ในสวรรค์ใดไม่ครบกำหนดอายุของเทพในสวรรค์ชั้นนั้นๆ เทพที่มีบุญน้อย เหล่านั้นพระเมธังกรกล่าวไว้ว่ามี 2 ประเภทคือ

1. เทพธิดาพหุโลกา โคนแก่เทพที่มีวุ่นแค้นหลงระเวริง เล่นเพลิน เพลิดเพลินอยู่กับเทพอัปสรในสวนนั้นทุกวัน เป็นคนจนลืมนเวลาบริโภคอาหารแม้เพียงมือเดียว เทพนั้นก็จะมีจิตตันตัน

2. เทพธิดาพหุโลกา โคนแก่เทพที่เห็น เทพอื่นมีวิเศษมีรุ่งเรืองกว่าตนแล้วทนไม่ได้ มีใจอิจฉาริษยา โกรธหรือไม่พอใจในเทพนั้น ความโกรธนั้นเองจะเป็นเหตุให้เทพนั้นจุติในทันทีเช่นกัน!

ตามนัยนี้จะเห็นได้ว่า เทพทั้งหลายในเทวโลกก็ยังชีพระรองตนด้วยอาหารเช่นกัน อาหารของเทพเรียกว่า สุขาโภชน เป็นอาหารทิพย์ แต่ไม่มีผู้ใดพรรณนาไว้โดยละเอียด

ในที่นี้ยกยากล่าวถึงเทพ 2 ประเภทนี้ว่า เป็นเทวดากามความคึกของลัทธิอื่น ปรากรูซัดตามที่พระพุทธรูปองค์ศรีสแกภักตวะพรานมกัว่า "เทพธิดาพหุโลกาตามลัทธิแห่งอาจารย์ของท่านมีอยู่ กล่าวคือ พวกนั้นพากันหมกมุ่นอยู่ในความรื่นรมย์คือการสรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา เมื่อเป็นเช่นนั้นสติก็ยอมหลงลืม เพราะสติหลงลืมจึงจุติจากชั้นนั้น พวกท่านทั้งหลายก็อยู่ในฐานะจะเป็นได้ เพราะฉะนั้น เมื่อท่านจุติมาแล้วก็ไต่ออกมาววจึงลวรบ่าเพ็ญเพียร เพื่อให้โคมรรลุธรรม เมื่อนั้นแหละท่านจะไม่หลงลืม ไม่จุติ ถ้าทำไต่คังนี้แล้วเขาก็จะไม่เรียกท่านว่า เป็นพวกธิดาพหุโลกา คูกรภักตวะ เทพพวกมโนปหุโลกาตามลัทธิแห่งอาจารย์ของท่านมีอยู่ กล่าวคือ พวกนั้นมีใจอิจฉาริษยา เห็นผู้อื่นดีกว่าแล้วทนอยู่ไม่ได้ เป็นผู้อยูโกรธ เมื่อเป็นเช่นนั้นเขาก็จุติจากชั้นนั้น ท่านทั้งหลายก็อยู่ในฐานะที่จะเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น เมื่อท่านจุติมาแล้วไต่ออกมาววจึงตั้งใจบำเพ็ญเพียร

ให้โคจรตลอดกรรม แล้วเมื่อเห็นแต่ละท่านจะไม่ผูกโกรธ ไม่จู้จี้ก่อกวนไป เขาก็จะไม่เรียกท่าน
ว่าเป็นพวกมโนปโทสิกา" 1

ข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงว่า พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่อง เทพวิหิตา
ปโทสิกาและ เทพมโนปโทสิกาโดยทรงชักชวนการบำเพ็ญภาวนา เพื่อให้โคจรตลอดกรรม
ชั้นสูงยิ่งๆขึ้นไปจนกระทั่งพระนิพพานเป็นที่สุด หากใครสอนเรื่อง เทพเพื่อให้กราบไหว้หรือ
อ้อนวอนเทพทั้งหลายแก่ประการใดไม่

1. ที.ปา. 11/14/25.

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อภิมะ 8 ประการ

พระพุทธศาสนากล่าวว่า สรรพสิ่งย่อมตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้ ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตา ความเชื่อที่ว่า บาป บุญ ชาติ นี้ ชาติหน้า มีอยู่จริง เป็นปัจจัยใหญ่พุทธศาสนิกชนต้อง เตรียมการ เพื่อชาติหน้า เสมือนหนึ่งผู้เดินทางจะต้อง เตรียมสัมภาระฉะนั้น

ในบรรดาชาติกำเนิดทั้งหลายชาติกำเนิดแห่งมนุษย์ชาตินี้ว่าเป็นเลิศ ดังนั้นโบราณจารย์ทั้งหลายจึงชี้แนะให้ทุกคนบำเพ็ญบุญถือความดีงามเอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะชาติดีเอาชาติกำเนิดอย่างอื่นแล้วจะบำเพ็ญบุญไต่ยาก

พระเมฆังกรกล่าวถึงช่วงเวลา หรือชาติกำเนิดที่สรรพสัตว์ไม่อาจบำเพ็ญภาวนาอันเป็นปัจจัยให้ล่วงพ้นทุกข์กล่าวคือการตรัสรู้ไว้ในปริเฉทนี้โดยเรียกว่า "อภิมะ"¹ มีทั้งหมด 8 ประการคือ

1. เมื่อไปเกิดในอบายคือนรก
2. เมื่อไปเกิดในอบายคือเปรต(และอสุรกาย)
3. เมื่อไปเกิดในอบายคือคิรีจณาน
4. เมื่อไปเกิดในอรุปรภและอสัญญ์ภพ
5. เมื่อไปเกิดเป็นมนุษย์ในปัจจุันตประเทศ
6. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีอินทรีย์ 5 บกพร่อง
7. เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีความเห็นผิด เป้าเมิจฉาติฐิ
8. เมื่อไม่มีพระพุทธเจ้า เสด็จอุบัติตรัสรู้ในมนุษยโลก²

1. พระคัมภีร์อภิธานปิฎก อธิบายว่า ๑๗ ศัพท์ที่มีความหมายได้ 9 อย่างคือ 1. สมย (ความพร้อมแห่งเหตุ) 2. สมุห (การประชุม) 3. การณ (เหตุการณ์) 4. ธน (ธนะ) 5. ปฎิวธ (การตรัสรู้) 6. กาล (เวลา) 7. ปทาน (การละ) 8. ลาก (การไถ่มา) 9. ทิฐฐ (ความเห็น หรือลัทธิ)

ดู ชินวรดลิววิวัจน, กรมหลวง, พระคัมภีร์อภิธานปิฎก, (กรุงเทพฯ, มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2508), หน้า 219.

2. โลก.6.23-24.

โดยนับที่พระเมฆังกรกล่าวนี้ จะเห็นว่าท่านจัดอภายเป็น 3 แต่ในอุทกนิกายกล่าวอภาย คือภาวะหรือที่อันแปรจากความเจริญ มี 4 อย่างคือ นิริยะ (นรก) ตีรจฉานโยนิ (กำเนิดตีรจฉาน) ปิตทิวสัย (แดนเปรต) อสุรกาย (พวกอสุรกาย)¹

อย่างไรก็ตาม ในทีฆนิกายและมัชฌิมนิกายท่านแสดงคติ คือการไปของสรรพสัตว์ไว้เป็น 5 อย่างคือ นิริยะ ตีรจฉานโยนิ ปิตทิวสัย มนุสสภูมิ และ เทวภูมิ² แต่ในอรรถกถาอิติวุตตกะท่านกล่าวว่า "อสุรกาย เป็นพวกที่ส่งเคราะห์แก่พวกตนกับเปรตได้"³ ดังนั้นจึงถือได้ว่าพระเมฆังกรจัดอภายเป็น 3 ตามเขี้ยวแห่งอรรถกถา

ในทีฆนิกายโลกกล่าวถึง อขณะสมัย คือเวลาที่สรรพสัตว์ไม่อาจประพฤติกุศลกรรมใดความี 9 อย่างคือ เมื่อพระตถาคตเจ้าเสด็จอุบัติในโลกทรงแสดงธรรมให้รับฟังความเราารอนทำใหญ่แรงโลก สรรพสัตว์นั้นกลับเป็นผู้...

1. ไปเกิดเสียในนรก
2. ไปเกิดเป็นสัตว์ตีรจฉาน
3. ไปสู่เปรตวิสัย
4. ไปเกิดเป็นอสุรกาย
5. ไปเกิดเป็นเทพที่มีอายุยืนนาน
6. ไปเกิดเป็นมนุษย์ในปัจจุฉนชนบทไมรู้อริชั่ว ชาติการสังคมกับพุทธบริษัท
7. ไปเกิดเป็นมนุษย์ในมัชฌิมประเทศ แต่เป็นคนมีจนาทิฐิ
8. เกิดเป็นมนุษย์ผู้บาปไม่เข้าใจอรรถแห่งธรรม
9. เป็นมนุษย์ผู้เกิดนอกพุทธกาล⁴

โดยเขี้ยวนี้ จะเห็นได้ว่าพระเมฆังกรได้นำเอาเรื่อง อขณะสมัย มาอธิบายขยายความให้พิสดารตามความเข้าใจของท่าน และกัถิ เรื่องอสุรกายออกเสียโดยนับที่ได้กล่าวมาแล้ว ท่านได้ให้คำอธิบายในเรื่องอิทระ 8 ประการว่า

ในนรกนั้นสรรพสัตว์ได้รับการลงโทษอย่างโหดเหี้ยมทารุณ ในกำเนิดตีรจฉานก็เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความสะอึกหาคากกลัวและไม่อาจรับพระสัทธรรมใด ในภาวะแห่งเปรตก็เต็มไปด้วยความหิวกระหายร่างกายฉอม ส่วนผู้ที่เกิดในอรูปพรหมและ

1. ร. อธิ. 25/273/301.

2. ที. ปา. 11/281/246, ม. ม. 12/127/149.

3. อธิ. อ. 168.

4. ที. ปา. 11/354/275-277.

อัสติถูกผลักไม่มีรูปร่าง ปราศจากอริยะ ไม่อาจรับฟังพระสัทธรรมได้ ในปัจจุบันประเทศ
ก็เต็มไปด้วยขอ รรมอันมากแล้วมีแต่ ความป่าเถื่อนไม่มีการ สดับพระ สัทธรรม ผู้ที่เกิดมาเป็น
มนุษย์แต่เป็นบ้าใบ โง่เขลา เพราะถูกผลกรรมปิดกั้นไว้ก็ไม่มีทางที่จะ เข้าใจพระ สัทธรรม
ใด ในทำนองเดียวกันผู้ที่เกิด เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แต่ เป็นผู้ที่มีความ เห็นผิดถึงขั้น เป็นมิชชา-
หิริ ไม่อาจลบล้างความคิด เห็นใจกลายเป็นคอกแห่งสังสารวัฏ

สรรพสัตว์ที่ตกอยู่ในภาวะดังกล่าวมานี้ไม่มีโอกาสที่จะบำเพ็ญกุศลจนได้รับ
รสพระ สัทธรรมใด ในทำนองเดียวกันถ้าแม้ว่าใด เกิดมา เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ แต่ช่วง เว
ลานั้นไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติ ประทานพระ สัทธรรมอัน เป็นอมตะมาอุบัติที่ศรีสุ ในมนุษยโลกหรือ
ไม่มีพระ พุทธศาสนาปรากฏอยู่ มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายก็ไม่อาจบำเพ็ญภาวนาจน
โคตรศรีสุ เราสูนิพพาน¹

ส่วนระยะที่นอกเหนือจากอีกระยะทั้ง 8 นั้น ท่านเรียกว่า ระยะที่ 9 ซึ่งมี
องค์ประกอบ 2 อย่างคือ การที่บุคคลใด เกิดมา เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีความ เห็น เป็นสัมมา-
หิริและช่วง เวลานั้น เองก็มีพระพุทธ เจ้าเสด็จอุบัติที่ศรีสุแสดงพระธรรมเทศนาโปรด ระยะ
เช่นนี้ เป็นระยะที่หาได้ยาก เพราะการที่จะใด เกิดมา เป็นมนุษย์นั้นยากมาก เนื่องจากสรรพ
สัตว์ไม่ยอมบำเพ็ญบุญหรือทำบุญใดแต่ก็ เป็นไปด้วยความลำบาก มนุษย์ส่วนใหญ่ทำบุญใด
ยากแต่ทำบาปได้ง่าย ใครเล่าจะบำเพ็ญบุญบารมีให้เต็มเปี่ยมได้โดยง่าย เมื่อเป็นเช่นนี้
การที่จะมีพระพุทธ เจ้ามาอุบัติก็ยิ่งยากมากขึ้นไปอีก เมื่อไม่มีพระพุทธ เจ้ามาอุบัติแล้ว แม้
พระพรหม พระอินทร์ พระอาทิตย์ หรือพระจันทร์ก็ไม่อาจชี้แนะทางไปสู่นิพพานได้²

1. โลก.6.25-33.

2. โลก.6.35-60.

คุณสมบัติที่ทำให้โลโก้ไปเกิดในเทวโลก

สรรพสัตว์ในโลกนี้ย่อมมีความแตกต่างกันไปทั้งในแง่ความนึกคิด สติ-
ปัญญา และพฤติกรรม พระศาสดากล่าวว่าผู้ที่ทำกรรมดีหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า บุญ
บาง กุศล บาง จะเป็นผู้ที่เจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า อย่างน้อยที่สุด เมื่อเขาตายไปแล้ว
ก็จะโผล่มาเกิดเป็นมนุษย์อีก ถ้าทำกุศลมากก็จะไปเกิดในตระกูลสูงมีศักดิ์ใหญ่ ถ้าทำกุ-
ศลมากขึ้นไปอีกก็จะไปเกิดในสวรรค์

พระเมตังกรโคกล่าวดังกุศลกรรมอันจะนำไปให้ไปเกิดในสวรรค์ หรือ
เทวโลกไว้ในปริเฉทนี้มากขอสมควรพอสรุปไว้ดังนี้คือ

1. ความเป็นผู้มีศรัทธา เลื่อมใสในพระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้า เป็นตน หมั่นเข้าวัด
ฟังพระธรรมเทศนา รักษาศีล 5 ศีล 8 ไม่โทมนัสพรอง
2. ถวายจตุปัจจัยแด่พระภิกษุสงฆ์ เช่น ข้าว น้ำ บานพาทนะ ดอกไม้ ธูปหอม
เครื่องสักการบูชา ถวายทานเป็นต้น ตลอดจนการสร้างสาธารณกุศลต่างๆ เช่น สร้าง
สะพาน ปลูกต้นไม้ ทำสวนสาธารณะ เป็นต้น
3. อุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา เช่น สร้างวัดวาอาราม ถูกรักษาสีมา ปลูกและรดน้ำต้น
โพธิ์ ก่อพระเจดีย์ สร้างพระพุทธรูป เป็นต้น
4. ออกบรพหาอุปสมบทเอง หรือบวชให้ผู้อื่น และเป็นผู้มีสัมมาคารวะต่อพระภิกษุ
สามเณรในที่ทุกสถาน

ความนับนี้จะเป็นไปอย่างไร พระเมตังกรยึดหลักคำสอนเรื่องกุศลกรรม
ในระดับสามัญซึ่งกุศลกรรมเหล่านี้จะมีผลทำให้มนุษย์ไปเกิดในสวรรค์ ส่วนจะไปเกิด
ในสวรรค์ชั้นใดนั้นย่อมแล้วแต่ความมากน้อยของกุศลกรรมที่บำเพ็ญไว้ ท่านมีใจแยกกล่าว
ไว้ว่าบุคคลทำกุศลอย่างใดไปเกิดในสวรรค์ชั้นไหน เพียงแต่กล่าวไว้เป็นกลางๆว่า
บุคคลที่ทำกุศลประเภทต่างๆดังกล่าวนั้นจะต้องไปเกิดในสวรรค์ และมีความสุข ใด
เสวยทิพย์สมบัติในสวรรค์ด้วยกันทั้งนั้น

ในที่นี้ยกกล่าวถึงแดนแห่งกุศลกรรม คือที่ที่บุคคลบำเพ็ญเพื่อท่าน
ต่างๆแล้วจะไปเกิดตามลักษณะของท่าน เรียกว่า ทานูปปัตติ คือแดนที่ทำให้มนุษย์บำเพ็ญ

ทานอยากไปเกิด 8 อย่าง คือ

1. มหาศาลทาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในตระกูลใหญ่ๆที่ร่ำรวย เช่น ตระกูลกษัตริย์ เศรษฐีคฤหบดี เป็นต้น
2. จาคุมหาราชิกทาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาคุมหาราชิกา
3. ดาวดึงส์ทาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
4. ยามาทาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในสวรรค์ชั้นยามา
5. ศุภิตทาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในสวรรค์ชั้นศุภิต
6. นิมมานรคิตาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรคิต
7. ปรนิมมิตวสวัตคิตาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตคิต
8. พรหมโลกทาน การให้ทานเพราะอยากไปเกิดในพรหมโลก

วัตถุทานดังกล่าวมานี้มี 10 อย่างคือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ธงหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และดวงประทีปโคมไฟ จิตของผู้ให้ด้วยความปรารถนา เช่นนี้ เป็นจิตที่มอบไปในอภยธรรมชั้นต่ำ แต่ก็อำนวยให้ไปเกิดในที่นั้นๆ ได้ ถ้าหากผู้ให้เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ เพราะความปรารถนาของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้เนื่องจากความบริสุทธิ์ ส่วนผู้ที่จะไปเกิดในพรหมโลกนั้นต้องเป็นผู้ที่หมดภพชาติแล้ว

โดยนัยที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าพระเมธังกรโกนนำเอาหัวข้อธรรมนี้เองไปอธิบายขยายความให้พิสดารออกไป โดยเฉพาะวัตถุแห่งทานทานกล่าวไว้ว่าในชั้นนิคายเพียง 10 อย่างเท่านั้น แต่ท่านก็ส่งเสาระทุกุศลกรรมอย่างอื่นๆเราไปอีก เช่น การปลุกตนโพธิ์ สร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา ถวายณาปาณาณิน เป็นต้น และกุศลกรรมเหล่านี้ก็เป็นที่ยินยอมของพุทธศาสนิกชนชาวไทย จนกระทั่งบางอย่างกลายมาเป็นประเพณีที่สำคัญของชาติสืบมาจนทุกวันนี้

พรหมโลก

พรหมโลก เป็นแดนแห่งทานุญบำเพ็ญกุศลขึ้นประทีปยิ่งขึ้นและอยู่ในระดับที่สูงขึ้นไปจากเทวโลก เราเรียกทานุญที่ไปเกิดในพรหมโลกว่า พรหม ทานเหล่านั้นเป็นอุปสรรค เป็นผู้ที่ไม่วัดวอมกับกามคุณ พระสารีบุตรบัญญัติเป็นอัครสาวกกล่าววาทะว่า "พรหมทั้งหลายเป็นผู้ที่หมดภราดรากิเลสแล้ว" 1

พระเมธีกรโคเจ้าแห่งพรหมออกเป็น 2 พวกคือ รูปพรหมและอรูปพรหม การจักลำดับชั้นของพรหมตามกตธรรมสมบัติ คือสถานที่ทานเหล่านั้นได้บรรลุดังนี้

1. รูปพรหม พรหมที่มีรูปร่างโคแก่ทานุญโคบรรลุรูปตาน 4 คือ

1.1 ปฐมถานภูมิ พรหมในภูมินี้มี 3 พวกคือ

1.1.1 พรหมปาริฉัตตา คือพวกบริวิฑบริวารของมหาพรหม

1.1.2 พรหมบุโรหิตา คือพวกบุโรหิตมหาพรหม

1.1.3 มหาพรตมา คือพวกท้าวมหาพรหม

1.2 ทุคฺยถานภูมิ พรหมในภูมินี้มี 3 พวกคือ

1.2.1 พรหมปริตตภา คือพวกที่มีรัศมีน้อย

1.2.2 พรหมอัปปมาตภา คือพวกที่มีรัศมีที่ประมาณไม่ได้

1.2.3 พรหมลาภัสรา คือพวกที่มีรัศมีสุกปลั่งแผ่สร้านไป

1.3 กตฺยถานภูมิ พรหมในภูมินี้มี 3 พวกคือ

1.3.1 พรหมปริตตสุภา คือพวกที่มีรัศมีงามน้อย

1.3.2 พรหมอัปปมาตสุภา คือพวกที่มีรัศมีที่ประมาณไม่ได้

1.3.3 พรหมสุกกิตฺทา คือพวกที่มีรัศมีงามกระจ่างจ้า

1.4 จตุคฺคถานภูมิ พรหมในภูมินี้มี 7 พวกคือ

1.4.1 พรหมเวทปณฺดา คือพวกที่มีลอันไม่ขลุบ

1.4.2 พรหมอสิญฺฐิสิตฺว คือพวกสัตว์ที่ไม่มีสิญฺฐา

1.4.3 พรหมอวิหา คือพวกที่ไม่ละไปเร็ว กล่าวคืออยู่โคนาน

1.4.4 พรหมอคปฺปา คือพวกที่ไม่เคื้อกรอนอะไรเลย

1.4.5 พรหมสุทัตธา คือพวกที่ปรากฏ โดยง่าย

1.4.6 พรหมสุทัตสี คือพวกที่เห็นใจกายหรือผู้ที่เห็นใจซัด

1.4.7 พรหมอกนิมฺร คือพวกที่ไม่มีมีความคอย

2. รูปพรหม พรหมที่ไม่มีรูปร่าง ไคแก่ทานุโคยรรลุรูปอาณ มี 4 คือ

2.1 อากาสนัญจายณะ คือพวกที่เราถึงภาวะมีอากาศไม่มีที่สุด

2.2 วิญญานัญจายณะ คือพวกที่เราถึงภาวะมีวิญญาณไม่มีที่สุด

2.3 อากิญจัญจายณะ คือพวกที่เราถึงภาวะที่ไม่มีอะไร

2.4 เนวสัญญานาสัญจายณะ คือพวกที่เราถึงภาวะมีสัญญาที่ไม่มี ไม่มีสัญญาที่ไม่มี

การจัดประเภทของพรหมตามลักษณะแห่งคุณสมบัติคืออาณที่โคยรรลุนี้ เป็นที่แน่ชัดว่าพระเมตังกรดำเนนตามที่มีมาในที่ขนิกายและสังยุตตนิกาย แก่ทานโคละ เวณที่จะพรรณนาถึงรายละเอียดต่างๆ ทานโคโย เหตุยลแก่เพียงสั้นๆว่า "พระนุทรงพระภาคเจ้ามีโคทรงพระธนาไว้วาพรหมทั้งหลายมีความสุขอย่างไรบ้าง" ²

1. โลก.6.199-214.

พระราชวิสุทโธสภ (วิลาส) อธิบายว่า รูปพรหม เป็นพวกที่มีสัจฐานกลมเกลี้ยงสวยงาม รัศมีรุ่งเรืองกว่าพระอาทิตย์หลายพันเท่า โดยมากสวฆฏากลายพระธามโยคีผู้มีฤทธิ์ ส่วนรูปพรหม เป็นพวกที่ไม่มีรูปร่างปรากฏแก่แก่หูตาจุมก กงมีแต่ดวงจิตเสวยสุขอยู่ในพรหมวิมาน เป็น เวลามาเนียงนัก

ดู พระราชวิสุทโธสภ (วิลาส), กรรมที่ปณี, (กรุงเทพฯ, พิมพ์, 2521.) หน้า 537-538.

2. ที.ปา.11/235/235, ส.สพ.18/519/326.

พระสิริมังคลาจารย์กล่าวว่าในพรหมโลกไม่มีการรับกล่อมแก่อย่างใด รูปพรหมทุกชั้นมีเพศเป็นบุรุษล้วน สตรีที่ไปเกิดในพรหมโลกก็จะเป็นเพศบุรุษทั้งสิ้น เพศบุรุษที่ปรากฏนั้นไม่เหมือนกับบุรุษในมนุษยโลกทุกประการ รูปร่างที่มีไว้ก็มีไว้เพื่อประโยชน์สัมผัสแต่อย่างใด จักขุและโสตที่มีไว้ก็เพื่อดูและฟังเท่านั้น ทานเหล่านั้นมีความสุขอยู่กับอริยวิหารธรรมบาง ทิพยวิหารธรรมบาง พรหมวิหารธรรมบาง

ดู บาลี พุทธรักษา, จักรวาลที่ปณี, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 386.

ทางไปสู่พรหมโลก

พระเมธีภิกษุกล่าววาทะที่บำเพ็ญภาวนาจนโคจรบรรลุตามเท่านั้นจึงจะโคไปเกิดในพรหมโลก ท่านโคอธิบายลักษณะของการบำเพ็ญภาวนาแต่ละชั้นมีอารมณ์ของการบำเพ็ญต่างกันกล่าวคือ ปรีติการมณ (อารมณ์เล็กน้อย) มัชฌิมการมณ (อารมณ์ปานกลาง) และปฐีการมณ (อารมณ์อันประณีต) ผู้บำเพ็ญจนโคปรุณตามชั้นปรีติการมณจะโคไปเกิดในชั้นพรหมปาริสุทธิชา ฉะโคปรุณตามชั้นมัชฌิมการมณจะโคไปเกิดในชั้นพรหมบุโรหิตา และถ้าโคปรุณตามชั้นปฐีการมณก็จะโคไปเกิดในชั้นมหาพรหม

พรหมชั้นปรีติการมณ อัมปมาธกา และอาภัสรา เป็นภูมิของหุคิยสถานแต่ผู้บำเพ็ญจะโคไปเกิด เพราะปฐีสันนิจิตแห่งหุคิยสถานกุศลจิต พรหมชั้นปรีติการมณ อัมปมาธกา และสุภกิยา เป็นภูมิของหุคิยสถานแต่ผู้บำเพ็ญจะโคไปเกิด เพราะ วิบากแห่งจตุตถสถานกุศลจิต ส่วนผู้บำเพ็ญสมาธิวิภาวภาวนาจะโคไปเกิดในอสัญญีภพเป็นพวกอสัญญีสัตว์ ปราศจากจิตใจ ผู้ที่เข้าถึงปัญจมถานกุศลจิตเพียงอย่าง เดียวจะโคไปเกิดในชั้นเวทย์ผลา

ส่วนผู้ที่เข้าถึงปัญจมถานกุศลจิตและโคจรบรรลุเป็นพระอนาคามีด้วยนั้นจะโคไปเกิดในพรหมโลก 5 ชั้นนี้เรียกว่า สุททาวาส ก็พรหมโลกชั้น อวิหา อตปภา สุตัสสา สุตัสสี และอกนิษฐ¹

1. โลก. 6. 217-224.

อภิธรรมมัตถสังกหะ กล่าวว่ รูปาวจรกุศลจิตที่เป็นวิบากคือผลให้โคไปเกิดในพรหมโลกนั้นมี 5 อย่างคือ ปฐมถานกุศลจิต โคแกจิตที่ประกอบด้วย วิตก วิจาร์ณ ปีติ สุข และเอกัคคตา หุคิยสถานกุศลจิต โคแกจิตที่ประกอบด้วย วิจาร์ณ ปีติ สุข และเอกัคคตา หุคิยสถานกุศลจิต โคแกจิตที่ประกอบด้วย ปีติ สุข และเอกัคคตา จตุตถสถานกุศลจิต โคแกจิตที่ประกอบด้วย สุข และเอกัคคตา ปัญจมถานกุศลจิต โคแกจิตที่ประกอบด้วย อุกเบกขา และเอกัคคตา

ผู้ที่บำเพ็ญภาวนาจนโคจรบรรลุรูปฌานจะโคไปเกิดในอรูปภูมิตามลำดับคือ
ผู้โคจรบรรลุ อากาสนัญญายตนฌาน เกิดในอรูปพรหมชั้น อากาสนัญญายตนะ

,, วิญญานัญญายตนฌาน ,, วิญญานัญญายตนะ

,, อากิญจัญญายตนฌาน ,, อากิญจัญญายตนะ

,, เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน ,, เนวสัญญานาสัญญายตนะ

พระอรหันต์กัลลขันธ์ที่ 1 และ 2 คือพระโศคาบันและพระสภิตากามีบิยอมไม่
ไปเกิดในอรูปพรหมและอสัญญูปภ พระอนาคามีบิยอมไปเกิดในสุททาวาส ดังนั้นอรูปพรหม
จึง เป็นภูมิสำหรับพระโยคีผู้บำเพ็ญเพียรจนโคจรบรรลุรูปฌานเพียงเท่านั้น 1

อนึ่งคำว่า รูปฌานและอรูปฌาน เป็นคำที่ปรากฏในคัมภีร์รุ่นหลัง เพราะ
เท่าที่ปรากฏในศิขณกายและสังยุตตนิคายเรียกว่า ฌาน และ อารูปย์ เท่านั้น ฌานทาน
จัดไว้เป็น 4 คือ ปฐมฌาน ทุคิยฌาน คคิยฌาน และจตุคคณาน ส่วนอารูปย์ 4 อย่างคือ

1. อากาสนัญญายตนะ โคกแกณอันกำหนดอากาศสีของว่างอันไม่มีที่สุด เป็นอารมณ์
2. วิญญานัญญายตนะ โคกแกณอันกำหนดวิญญาตอันหาที่สุดมิได้ เป็นอารมณ์
3. อากิญจัญญายตนะ โคกแกณอันกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร เลย เป็นอารมณ์
4. เนวสัญญานาสัญญายตนะ โคกแกณอันกำหนดภาวะมีสัจญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัจญาก็ไม่ใช่
เป็นอารมณ์ 2

อย่างไรก็ตามทางที่จะไปสู่พรหมโลกอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทาน ดังที่พระ
สารีบุตร อัครสาวกกล่าวไว้ในสังคีตีสสูตรว่า "พรหมโลกทาน โคกแกณเพราะปรารถนาจะ
ไปเกิดในพรหมโลก" เรื่องทานชนิดนี้เป็นทานอีกอย่างหนึ่งใน ทานูปัตติ 8 ประการ 3

ส่วนในเทววิษุตสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนา เรื่องข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความ เป็นพรหมแก่พราหมณ์ชื่อว่า เสฏฐะว่า การรักษาคือ 20 ประการ มี
การเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เป็นตน และมีขณิมคือ 10 ประการ มีการเว้นขาดจากการ

1. โลก.6.225-227.
 2. ที.ปา.11/235/235, ส.สพ. 18/519/326.
 3. ที.ปา.11/346/265-268.

พรากของ เจียว (พืชพันธุ์ต่าง ๆ) เป็นต้น แล้วรักษาเมล็ดอีก 7 ประการมีการ เว้น
 ขาดจากการ เลี้ยงชีพด้วยกิจวิชา เป็นต้น เช่น การทำนายโชคชะตาและอื่นๆ
 จากนั้นจึง เป็นผู้มั่งคั่งสังวร อินทรีย์สังวร มีสติสัมปชัญญะและสันโณม ปา เพื่อภาวนาจน
 สามารถละนิวรณ์ทั้ง 5 มีกามฉันทะก็เกิดความพอใจในกาย เป็นต้นตามลำดับ เมื่อผู้นั้น
 ตายไปแล้วยอมไป เกิดในพรหมโลก¹

โดยนัยที่กล่าวมานี้จะ เห็นได้ว่าพระ เมฆังกร บิณฑิการอธิบาย เรื่อง
 เทวโลกและพรหมโลกโดยคำ เน้นตามคำสอน เรื่อง กภ รูปภ และ
 อรูปภตามที่ปรากฏในทีฆนิกายและมัชฌิมนิกาย² แล้วขยายความตามแนวทางคัมภีร์
 อรรถกถา แต่ท่านมิได้มุ่งพรรณนาถึงรายละเอียด เกี่ยวกับ เรื่อง เทวกาและพรหม
 ทั้งหลายแต่อย่างใด

1

1. ที. ส. 9/383-384/417-430.

2. ที. ป. 11/228/228, ม. ม. 12/498/1539.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อายุของ เทพ

เทพทั้งหลายที่เป็นอุปบัติ เทพใน เทวโลกและพรหมโลกนั้นย่อมตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์เช่นเดียวกับสรรพสัตว์ทั้งปวง มีการจุติจากภวะนั้นๆแล้วไปตามผลแห่งกรรมของตน ซึ่งวิตรหรือภาวะแห่งความเป็น เทพนั้นมิใช่ชีวิตหรือภาวะที่จะคง เป็นอยู่ชั่ววันวันคร

พระเมษังกรโคกกล่าวถึงอายุของ เทพในสวรรค์ชั้นต่างๆโดยกำหนดหลักการนับว่า 30 วัน เป็น 1 เดือน 12 เดือน เป็น 1 ปี ทุกๆเดือนจะมี 30 วันเท่าๆกัน ฉะนั้นปีตามพระเมษังกรหมายถึง 1 ปี จึงมีเพียง 360 วันเท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบอายุของ เทพใน เทวโลกชั้นต่างๆกับอายุของมนุษย์เราแล้วจะเห็นได้ว่า ท่านกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ตายตัวคือ อายุของ เทพใน เทวโลกชั้นสูงขึ้นไป จะมากขึ้นเป็น 1 เท่าของอายุของ เทพชั้นที่ต่อเนื่องกันเสมอไป เช่น

ชั้น	อายุ		หลักคำนวณ
	ปีทิพย์	ปีมนุษย์	
จาคุมหาราชิกา	500	9 ล้าน	50 ปีมนุษย์ เป็น 1 วัน
ดาวคิงส์	1,000	36 ล้าน	100 " "
ยามา	2,000	144 ล้าน	200 " "
กุสิต	4,000	576 ล้าน	400 " "
นิมมานรดี	8,000	2,304 ล้าน	800 " "
ปรนิมมิตวสวัตถี	16,000	9,216 ล้าน	1,600 " "

เมื่อเทพทั้งหลายใน เทวโลกชั้นต่างๆเหล่านี้เสวยทิพย์สุข สมบัติจนครบอายุตามที่กำหนดในแต่ละชั้นแล้วก็จะจุติไป ตามยถากรรม²

1. โลก.6.182.

2. โลก.6.183-193.

ส่วนอายุครอง เทพในระดัสูงยิ่ง เรียกกันโดยทั่วไปว่าพรหมนั้นท่านนับ เป็น กัลป์อัน เป็นช่วง เวลาที่ยาวนานมาก ในอังคฤศตรนิกายกล่าวถึงอสงโธยแห่งกัลป์ว่ามีอยู่ 4 อย่างคือ สังขกัลป์ สังขภูฏสาปปีกัลป์ วิชุกกัลป์ วิชุกภูฏสาปปีกัลป์ แต่ไม่มีคำอธิบาย คง มีแต่เพียงการสรุปไว้ว่า เมื่อกัลป์เหล่านี้ตั้งอยู่ก็ไม่มีใครที่จะสามารถนับได้ว่ามีกี่รอบ กี่ พัน ก็แสนปี

เรื่องอายุครองพรหมตามที่ปรากฏในอังคฤศตรนิกายกล่าวว่า " บางคนในโลกนี้เป็นผู้มีอเบกธา พรหมไปควยสตีสัมปชัญญะ เสวยสุขอยู่ควยนามกายเพราะปีติสิ้นไป ไคยรรคฺหิตยานแล้วตั้งอยู่ในคติยานนั้นไม่เสื่อมคลาย เมื่อตายไปย่อมไปสู่พรหมโลกชั้น สุกกิตหาอยู่ที่นี่ตลอด 64 กัลป์ อนึ่งบางคนไคยรรคฺหิตยานไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่อเบกธา ค่างอยู่ในจตุคตยานนั้นไม่เสื่อมคลาย เมื่อตายไปแล้วย่อมไปเกิดในพรหมโลกชั้น เวหฬปلامีอายุอยู่ 500 กัลป์ ²

พระเมธังกรโคกกล่าววอายุครองพรหมในปฐมถานภูมินั้นกำหนดนับ เป็น อสงโธยกัลป์ ส่วนอายุครองพรหมในภูมิอื่นนั้นมี เป็นมหากัลป์ เรียงลำดับอายุครองพรหมจาก พรหมโลกชั้นต่ำขึ้นไป ดังนี้

รูปพรหม

1.พรหมปาริสิตธา	มีอายุ	เศษหนึ่งส่วนสาม	อสงโธยกัลป์
2.พรหมบุโรหิตา	,,	เศษหนึ่งส่วนสอง	,,
3.มหาพรหมมา	,,	1	,,

1.อง.จตุก.21/155/167.

ไตรภูมิพระร่วงกล่าววากัลป์เป็นระยะ เวลานานเท่าใดไม่อาจนับได้ แต่อุปมาว่า ภูเรานหินสูงหนึ่งสูง 1 โยชน์จักไคยรวมได้ 3 โยชน์ 100 มีมีคนเอาผ้าทิพย์มาลูบหรือ ปัดกวาด 1 ครั้ง ภูเรานั้นราว เสมอก็มีขึ้นดินเมื่อใด เวื่อนั้น เข่งกันเป็นเวลา 1 กัลป์

ฉิ ลีไท, พระยา, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ, ศิลปายบรรณาการ, 2504) หน้า 34.

2.อง.จตุก.21/123/149-150.

4.ปริกตภา	มีอายุ	2	มหากัลป์ ¹
5.อัปมาตภา	,,	4	,,
6.อาภัสรา	,,	8	,,
7.อัปมาตสุภา	,,	16	,,
8.อัปมาตสุภา	,,	32	,,
9.สุภกิงหา	,,	64	,,
10.เวหัพยลา	,,	500	,,
11.อสิญฺฐีสัตว์	,,	500	,,
12.อวิหา	,,	1,000	,,
13.อถัปปา	,,	2,000	,,
14.สุทิสสา	,,	4,000	,,
15.สุทิสสี	,,	8,000	,,
16.อกนิษฐ	,,	16,000	,,

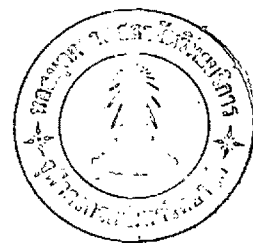
อรุปรหม

1.อากาศานัญญาชนะ	,,	20,000	,,
2.วิญญานัญญาชนะ	,,	40,000	,,
3.อาภิญญานัญญาชนะ	,,	60,000	,,
4.เนวสัญญานาสัญญาชนะ	,,	84,000	,,..... ²

1. ไตรภูมิพระร่วงอธิบายว่า เกิดมีไฟไหม้กลางโลกเมื่อใด เมื่อนั้นเป็นสังวัฏกัลป์ เกิดน้ำท่วมจากพื้นดินไปถึงพรหมโลกเมื่อใด เมื่อนั้นเป็นสังวัฏกัฏฐายีกัลป์ เกิดมีดินและฟ้าอีกเมื่อใด เมื่อนั้นเป็นวิวัฏกัลป์ เกิดมีมนุษย์และสิ่งทั้งหลายตั้งปัจจุบันอีกเมื่อใด เมื่อนั้นเป็นวัฏกัฏฐายีกัลป์ กัลป์ทั้ง 4 นี้รวมกันเขา(คือครบ 1 รอบ)จึงเป็น 1 มหากัลป์

ดู ลีไท, พระยา, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ, ศิลปাবรรณาคาร, 2504) หน้า 300-306.

2. โลก. 6. 204-216.

ตามนัยที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า อายุของพรหมทั้งหลายในรูปพรหมก็ดี ในรูปพรหมก็ดี ยืมนานมาก การคำนวณอายุของพรหมแต่ละชั้นมีลักษณะ เป็นกฎตายตัว คือมีค ความมากขึ้น เป็นทวีคูณ แต่เป็นที่น่าสัง เกตว่าอายุของพรหมในชั้นปาริสัชชากลับมี เพียง เศษหนึ่งส่วนสามของสวโขกลับ ทั้งที่ควร จะ เป็นเศษหนึ่งส่วนสี่เพราะอายุของ พรหมชั้นพรหมุโรหิตามีกำหนดไว้ เป็น เศษหนึ่งส่วนสอง ในประเด็นนี้ไม่ปรากฏว่ามี ปรากฏทานโคธอธิบายไว้ สวอายุของรูปพรหมแต่ละชั้นทาน เริ่มตนหลักการคำนวณใหม่ แต่ก็มีกฎ เกษรคล้ายคลึงกันกับหลักคำนวณอายุของรูปพรหมแต่ในรูปพรหมชั้นสุดท้ายทาน เพิ่มเข้ามาอีก 4,000 เป็น 84,000 และไม่มีคำอธิบายเช่นเดียวกัน

อนึ่งการกำหนดอายุของรูปพรหมชั้น เวทีปผลาและอสติผู้สัตวิใหม่ 500 มหาถัลปนัน เป็นการตั้งตนหลักคำนวณใหม่และให้อายุของพรหมทั้ง สองชั้นนี้มี เท่ากัน พระ เมธังกรกล่าวไว้ แต่ เพียง ว่าพรหมทั้ง สองชั้นนี้อยู่ใน ระดับ เสมอกันแต่ทานก็มีไว้ให้ เหตุผล ใจแต่อย่างใด!

1. โลก .6.210,221 .

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เหตุแห่งการจุติของเทพ

บุคคลบำเพ็ญกุศล เช่น บริจาคทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนาตลอดจนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ซึ่งทางพุทธศาสนากล่าวว่า กุศลกรรมเหล่านั้น เป็นปัจจัยให้บุคคลกระทำไป เกิดในเทวโลกและพรหมโลกอันเป็นแดนที่ประกอบไปด้วยทิพยสุขสมบัติ นานาประการ แต่กระนั้นก็ตาม บุคคลเหล่านั้นก็ยังไม่พ้นจากทุกข์เลยเสียทีเดียว เพราะยังคงมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่นอกจากพรหมชั้นสุทธาวาส เพราะพรหมเหล่านั้นจะได้เข้าสู่นิพพานในสุทธาวาสนั้น¹

พระเมธังกรโกศลกล่าวถึงการจุติของเทพในเทวโลกและพรหมโลกว่า ผู้ที่บำเพ็ญกุศล มากตลอดชีวิตย่อมอยู่ในเทวโลกไฉนวันจุติจากสวรรค์ชั้นต่ำแล้ว ย่อมได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นสูงขึ้นไปอีกตามลำดับ ครั้นจุติจากสวรรค์ชั้นสูงก็จะกลับมาเกิดในสวรรค์ชั้นต่ำลงมาอีกตามลำดับแล้วกลับขึ้นไปสู่สวรรค์ชั้นสูงขึ้นไปอีกตามลำดับโดยทำนองนี้นั้นก็หมายความว่า เขาผู้นั้นจะเป็นผู้ท่องเที่ยวเสวยทิพยสุขสมบัติอยู่ในสวรรค์ตลอดกาลนานแสนนานจนกว่าผลแห่งกุศลกรรมจะสิ้นสุดลง²

1. อง. ตัก. 20/528/302, อง. นวก. 23/216/394, อง. พสก. 24/64/129 และ

อภิ. ปุ. 36/52-56/148.

2. โลก. 6. 111-123.

ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงการจุติและอุบัติของสรรพสัตว์ว่า สัตว์ที่ไปเกิดในนรกเปรต อสุรกาย และกิริจฉาน เทอพนกรรรมแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากพรหมโลก อันมนุษย์เมื่อตายแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากสุคติภูมิ กัลยาณปุถุชนเมื่อตายแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากอมาภภูมิ เทพในกามาวจรสวรรค์ เมื่อจุติแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากสุทธาวาส รูปพรหม เมื่อจุติแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากอมาภภูมิ อสัญญีสัตว์เมื่อจุติแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากภูมิที่สูงขึ้นไป อรูปพรหม เมื่อจุติแล้วอาจไปเกิดในภูมิโลกิไคนอกจากรูปพรหม อรูปพรหมชั้นต่ำลงมา และอมาภภูมิ ส่วนพรหมสุทธาวาสเมื่อเสวยผลแห่งกุศลกรรมจนครบแล้ว ย่อมเข้าสู่นิพพาน การไปสู่ภูมิใหม่ดังกล่าวมานี้เป็นการไปอุบัติครั้งแรกหลังจากการจุติเท่านั้น หลังจากนั้นแล้วสัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามกรรม

ดู ลีท, พระยา, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ, ศิลปบรรณาการ, 2504) หน้า 258-261.

สาเหตุแห่งการจตุศีของ เทพทั้งหลายพระ เมษังกรกล่าวไว้ว่ามี 4 ประการ

คือ

1. จตุศีเพราะสิ้นอายุ กล่าวคือเมื่อเทพใด เสวยทิพย์สุขสมบัติในภูมิชั้นๆจนครบกำหนดอายุของเทพในสวรรค์หรือพรหมโลกชั้นนั้นๆแล้วก็จะตองจตุศี เช่น เทพในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเมื่อมีอายุอยู่โลกครบ 500 ปีทิพย์แล้วก็จะตองจตุศี

2. จตุศีเพราะสิ้นกรรม กล่าวคือเมื่อเทพใด เสวยทิพย์สุขสมบัติในภูมิชั้นๆจนครบตาม เกณฑ์แห่งผลของกุศลกรรมที่ตนมา เพ็ญไว้แล้ว เทพนั้นก็ตองจตุศี

3. จตุศีเพราะสิ้นอาหาร กล่าวคือเทพใดหลงมัวเมา เพลิดเพลินอยู่กับ เทพอัปสรทั้งหลายจนกระทั่งลืมบริโภคอาหารแม่เพียงมือเดียวก็ตาม เทพนั้นก็ตองจตุศี

4. จตุศีเพราะความโกรธ กล่าวคือเทพใดมีใจอิจฉาริษยา เมื่อเห็นเทพอื่นมีรัศมีและทิพย์สมบัติรุ่งเรืองกว่าตนแล้วทนอยู่ไม่ได้ เทพนั้นก็ตองจตุศี

ในอุททกนิกายกล่าววว่า เทพที่จตุศีเพราะสาเหตุข้อที่ 1 และ 2 นั้นเป็นการจตุศีตามปกติ คั้งนั้น เมื่อกตจะจตุศีเทพนั้นยอมรุกตัวก่อน ส่วนเทพที่จตุศีเพราะสาเหตุข้อที่ 3 และ 4 เป็นการจตุศีโดยปัจจุบันทันด่วน เทพนั้นยอมไม่มีโอกาสรุกตัวก่อนจตุศีเลย การจตุศีเพราะสาเหตุ 2 ประการหลังนี้คือการจตุศีของ เทพวิหตบาปโหสิกาและมโนปโหสิกา นั้นเอง เหตุสังหารณ์ที่ทำให้เทพที่จตุศีเพราะสาเหตุที่ 1 และ 2 เรียกว่า บุพนิมิต มี 5 อย่างคือ

1. คอกไม้ทิพย์ของคนใด เกยหอมกรุ่นตลอดเวลานั้น เทียบวาง
2. อารมณ์ที่ตนประคัมภ์อยู่ด้วยความรุ่งเรืองนั้นกลับกลายเป็นเศร้าหมอง
3. เกิดความเรารจนจนกระทั่งมีเหงื่อไหลออกตามรักแร้
4. ผิวพรรณที่เกยสดใส เปล่งปลั่งนั้นกลับ เศร้าหมองหมควาศี
5. ไม่มีกความยินดีในอาสน์ของตน (อาสน์ทิพย์ที่ เกยอ่อนนุ่มกลับร้อนและแข็งกระด้าง)²

1. โลก.6.194.

2. ชุ.อติ.25/261/267-268.

วัตถุประสงค์ในการสอนเรื่อง เทพ

เรื่อง เทพและพรหมในเทวโลกและพรหมโลกตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนชาวไทย เพื่อถือกันมาแต่โบราณกาล ปราภฏหลักฐานใน รูปแบบต่างๆ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมา เช่น รูปปั้น จิตรกรรมตามฝาผนังโบสถ์วิหารและการก่อสร้างพระเจดีย์ เป็นต้น นอกจากนี้พระสงฆ์ผู้แตกฉานยังได้แต่ง คัมภีร์อธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้หลายคัมภีร์ แม่พระยาตีไท กัมภีร์แห่งกรุงสุโขทัยก็ได้ทรง แต่ง เรื่อง เถภูมิกถา หรือที่เรียกกันว่า "ไตรภูมิพระร่วง" ตามที่สมเด็จพระยาคำรง ราชานุภาพทรงกล่าวไว้ในงานแผนกฯว่า "ให้เรียกว่า ไตรภูมิพระร่วง จะใดเป็นคู่กับหนังสือสุภายิตพระร่วง"¹

พระเมธีกรโกศลแสดงวัตถุประสงค์ในการแต่งเรื่องนี้ไว้ว่า เพื่อให้สาธุชน เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและ เกิดความสลด กล่าวคือเมื่อทราบ ว่าตนบำเพ็ญบุญแล้วจะไ้รับผล เช่นใด ในทำนองเดียวกัน เมื่อทราบ ว่าการที่ไ้รับผลถึงขั้นที่ไ้ไปเกิดใน เทวโลกและพรหมโลกแล้วก็ยังไม่พ้นจากทุกข์ เพราะ เทพทั้งหลายยังต้องมีการ เวียนว่ายตายเกิดอยู่อีก นอกเสียจากว่าไ้บรรลุนั้นเป็นพระอริยมุคคณชั้นอนาคามีซึ่ง แม้ไปสู่อุทธาวาสพรหมแต่ก็ไ้มาต้องกลับมา เสวยทุกข์อีก เมื่อสาธุชนทราบดังนี้แล้วจะไ้บำเพ็ญกุศลไ้ยิ่งๆขึ้นไป²

รายละเอียดต่างๆเกี่ยวกับ เทพทั้งหลายในคัมภีร์นี้ท่านพรธนาไ้ ทยมาก โดยเฉพาะปริเฉทที่ 6 นี้ที่ว่กัวย เรื่อง เทวโลกและพรหมโลกโดยตรง เนื้อหาส่วนใหญ่ในปริเฉทนี้กล่าวถึงการบำเพ็ญบุญต่างๆที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ การที่ท่านไ้รายละเอียดนี้ คงมีไ้ เพราะ ว่าท่านแตกฉานนอยกว่าปราชญ์ท่านอื่นๆในยุคนั้น เพราะ ปราภฏว่ามีนักปราชญ์ท่านอื่นๆที่แต่งคัมภีร์ประเภทเดียวกันนี้กล่าวอ้างกัมภีร์โลกีย์ที่ปกรรณของท่านน้อยบอยๆเช่น คัมภีร์จักรวาลที่ปี่ ของพระสิริมิ่งกลาจารย์ เป็นต้น³

1. สตีไท, พระยา, ไตรภูมิพระร่วง (กรุงเทพฯ, ศิลปাবรรณาคาร, 2504), บานแผนก หนา(4).

2. โลก.6... (คำลงท้ายปริเฉทที่ 6).

3. กุ มาลี พุทธรักษา, จักรวาลที่ปี่ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาวิทยาลัย, แผนกวิชาภาษาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523) หนา 277, 278, 334.

ทานให้ เหตุผลในการนี้ ว่า ถาพรรณารายละเอียดเกี่ยวกับสวรรค์และ
เทวาคลออกจนทิพย์สุขสมบัติมาก เกินไปก็จะทำให้กัมภีร์โลกย์ปฎิบัติการนี้มีผล วามยาวมาก
เกินความจำเป็น อีกประการหนึ่งไม่มีใครในโลกนี้ที่จะพรรณาทิพย์สุขสมบัติของ เทพทั้ง
หลายในสวรรค์และพรหมโลกชั้นต่างๆไทมค นอกจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า¹

เรื่องของ เทพที่พระพุท ของคฤหัสถ์สอนไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรรม
เท่าที่ปรากฏคือ เรื่องอนุสติโคแกกรรมอันถาวรระลึกถึง เมืองๆ 10 ประการมีพุทธานุ-
สติเป็นต้น 1 ใน 10 ของกรรมเรื่องนี้คือ เทวทานุสติ โคแกการระลึกถึง เทวาทิศน
รู้จักหรือ เทวาทิศทั้งหลายโดยพิจารณาคุณธรรมที่ทำบุคคล เหล่านี้ให้ เป็น เทวาทแล้วสา-
รวจตุวาทน เองมีคุณธรรม เช่นนั้นแล้วหรือยัง ถายังไม่มีก็จะไคมา เพ็ญเพียรให้ เกิดมีขึ้น
ถามีอยู่แล้วก็จะไคมา เพ็ญเพียรให้ยิ่งๆขึ้นไป²

เมื่อพิจารณาคำที่กล่าวมานี้จะ เห็นได้ว่าพระพุท ของคฤหัสถ์สอน เรื่อง เทพ
ก็โดยมีพระประสงค์ให้บุคคลถือเอา เทพว่า เป็นตัวอย่าง ในทางที่ดีและใหม่ปฏิบัติตามตัว
อย่าง เช่นนั้น ไม่มีพุทธรรมบทใดที่คฤหัสถ์สอนให้กราบไหว้ ออวอน เทพทั้งหลาย เพื่อประ-
โยชน์ในทางโรคลาภหรือเพื่อให้ เทพช่วยบันดาล ความสำเร็จแต่อย่างใด

ในอังกุตรนิกายมีพระธรรมบทหนึ่งกล่าว ว่า " ภิกษุทั้งหลาย กรรม
5 ประการคือ อายุ วรณะ สุข บศ และสวรรค์อันน่าใคร่หาพอใจ เราตถาคตมิได้
กล่าววามบุคคลจะพึงไคมา เพราะการออวอนหรือการตั้ง ความปรารถนาแต่อย่างใด"³
โดยนัยนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า โดยเจตนารมณ์ที่แท้จริงแล้วพระพุท ของคฤหัสถ์
สอน เรื่อง เทพทั้งหลาย เพื่อให้พุทธศาสนิกชนกราบไหว้ เคารพบูชา เพื่อให้ตนเองได้รับ
ความสำเร็จหรือให้ เทพทั้งหลายบันดาลสุขสมบัติให้แก่ประการใด

1. โลก.6.20-21.

2. อง. เหา. 20/179-180/39-40, 224/54.

3. อง. มญ. จก. 22/19 147.

เรื่อง เทวาทและพรหมทั้งหลายที่เรา มา เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา มีปรากฏอยู่
ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง ผู้วิจัยใคร วมมาไว้ที่วิทยานิพนธ์นี้ด้วย เพื่อให้ผู้สนใจ
ศึกษารายละเอียดต่างๆไคงายขึ้น